

STRĂVECHI TRADIȚII ȘI CREAȚII POPULARE DIN ȚARA HAȚEGULUI

CULEGERE MONOGRAFICĂ

Cu o prefață de Ion Cuceu;
postfață de George Ardeleanu

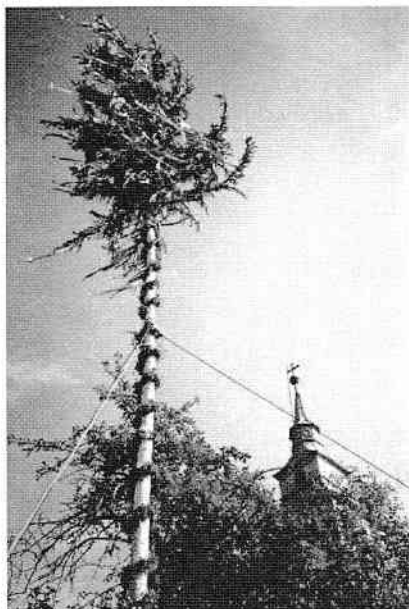

Editura SAECULUM I.O.
București – 2017

Prefață	11
I. INTRODUCERE	15
1. Deschidere de orizont	15
2. Țara Hațegului – permanentă spirituală în spațiu și timp.	19
a) Țara Hațegului - zonă de interferență etnolingvistică și folclorică străveche și conservatoare.	19
b) Specific etnolexical.	21
c) Tradiții și obiceiuri permanente conservate în Țara Hațegului	22
II. A. TRADIȚII ȘI OBICEIURI DE PESTE AN ÎN ȚARA HAȚEGULUI	24
A. I. Tradiții, eresuri și obiceiuri de primăvară	24
B. Rituri, tradiții și obiceiuri de vară	49
1. Ritualuri de invocare a ploii în timp de secetă.	49
2. Cântecul cununii de grâu (cununa de aur)	56
3. Ritualul și cântecul cununii la încununarea bouului la Silvașu de Jos – Nedeia de Rusalii	59
4. Precupul (Sfântul Procopie, 8 iulie)	62
5. Sfântul Ilie.	62
6. Ilie Pălie	62
7. Sfântul Foca	62
C. Datini și obiceiuri de toamnă-iarnă din Țara Hațegului.	64
1. Șezătoarea	64
2. Claca	68
3. Ziua lupului (Sfântul Andrei) 30 noiembrie.	73
4. Povestea numerelor (strigarea Ignatului)	74
5. Roata de foc, mătauzul (aure, maure!) - Strigarea peste sat	84
6. Steaua	84
7. Învergelatul	85
8. Cerbul și blojul în Țara Hațegului:	90
9. Rituri agrare: Plugușorul	100
D. Colinde străvechi din Țara Hațegului	104
a) Colindatul - ceremonial al magiei cuvântului	104
b) Tipologia și clasificarea colindelor.	107
2. Colinde protocolare: așteptarea, primirea și intrarea colindătorilor	110
3. Colindele vieții mitice precreștine	113
a) universul vieții mitice precreștine.	113
b) universul mitic cu infuziuni creștine	125
9. Colindele curții medievale	144
10. Colinda fetei de măritat.	158
11. Colinda juncului de însurat.	168
12. Colinda doamnei cu fată de măritat	171
13. Colind de nevestă	172
14. Colindul miresei moarte	173
15. Colinda cetei de colindători	175

16. Colinde creștine.	176
17. Colinde ale situațiilor considerate tabu: căsătoria incestuoasă între frate și soră	189
18. Mulțămăita colindei	192
III. NEDEILE ÎN ȚARA HAȚEGULUI.	197
IV. MOMENTE IMPORTANTE DIN VIAȚA OMULUI.	199
A. Nașterea.	199
1. Obiceiuri practicate la nașterea copilului	199
2. Prima scaldă cu obiecte magice și apotropaice	200
3. Ursitoarele	201
4. Obiceiuri pentru somnul copilului	202
5. Cântece de leagăn	202
B. Căsătoria și nunta: ritualul nunții	205
1. Nunta	205
2. Ceremonialul și orația de nuntă în Țara Hațegului	205
3. Govirea miresei	207
4. Cântecul miresei	208
5. Chiuitura nunilor	209
6. Strigătura găinii	210
7. Nunta țărănească în Țara Hațegului, satul Petros și alte sate.	210
C. Moartea	240
1. Ritualuri la înmormântare.	240
2. Pregătirea mortului pentru ceremonialul funebru.	240
3. Cântecul bradului	242
4. Obiceiuri și jocuri la privesghiul morților	254
5. Cântece rituale; ceremoniale funebre	258
6. Bocete	266
V. DESCÂNTECE ȘI PRACTICI MAGICE.	274
Descântecul în Țara Hațegului.	274
a) Descântecul.	274
b) Descântec de alungarea moroilor și strigoilor	275
c) Descântec de argint viu	278
d) Descântec de babilă	282
e) Descântec de bubă.	282
f) Descântec de bube dulci	284
g) Descântec de ciumă - buba bubelor	285
h) Descântecul celor 99 de feluri și 99 de chipuri	286
i) Descântec de deochi	287
j) Descântec de dragoste	295
k) Descântec de durere	296
l) Descântec de faceri (Clopotiva)	297
m) Descântec de gălci	298
n) Descântec de iele	298
o) Descântec de junghi	299
p) Descântec de luarea manei la vaci	299
q) Descântec de miere.	302
s) Descântec de mușcătura șerpilor	305
ș) Descântec de năjit (nojic)	307
ț) Descântec de noroc și soartă	307

u) Descântec de orbalț.....	308
v) Descântec de pocitură.....	308
w) Descântec de râie	310
x) Descânțece de săgetătură	310
y) Descânțece. de scintitură.....	310
z) Descântec de soare	311
z1) Descânțece de urcior	311
z2) Descânțece de vânturi.....	312
B) Blesteme	313
VI. LIRICA POPULARĂ: DOINE, CÂNTECE	314
A. Doine (daine) și cântece populare	314
a) Doine și cântece de dor și drag de natură	314
b) Cântece satirice.....	316
c) Doine și cântece de dragoste și dor	321
d) Doine de ciobănie.....	353
e) Doine de cătănie	355
f) Cântece epico-lirice.....	358
g) Doine de înstrăinare și jale.....	361
h) Doine și cântece de revoltă socială și rezistență	372
i) Doine de plugărie	374

Bradul pus la mortul tânăr necăsătorit,
fiind considerat mireasa mortului.
Sursa foto: Răzvan Balogh, 2014

II. A. TRADIȚII ȘI OBICEIURI DE PESTE AN ÎN ȚARA HAȚEGULUI

A. I. TRADIȚII, ERESURI ȘI OBICEIURI DE PRIMĂVARĂ

1.A. I. a. 1-2 februarie: **Ziua găzelor, a omizilor și a viermilor**; b. **Ziua Ursului** (Martinii de iarnă și Martinii de vară) c. **Ziua Lupului Șchiop**

a. Ziua găzelor

„Se șinea demult tare...”, după cum își amintește bătrânul rapsod popular Taurescu Ioan din Bărrăștii Hațegului, căsătorit la Riu de Mori, *Ziua găzelor, goangelor și a omizilor* în ziua de 1 februarie (făurar) la Sfântul Trifon, despre care se spune că are putere asupra capului de primăvară, fiindcă în această dată iarna și vara se cumpănesc. Acest sfânt creștin suprapus peste vechea zeităte protectoare mai era numit și *Trifu Nărodu*, deoarece se crede că a speriat-o pe Maica Precista. Acum se stropesc cu apă sfințită via și pomii pentru a alunga gândacii, omizile, viermii, precum și pentru a nu năvăli lăcustele. Tot acum se practică *scuturatul pomilor*, gospodarii mergând cu toporul în livadă unde lovesc pomii care nu au rodit la rădăcină, amenințându-i că vor fi tăiați, dacă nu vor rodi.

Inf. Taurescu Ioan, Hațeg, 75 de ani în 1980, Brazi

b. Stretenia; Ziua Ursului

Ca o reminiscență a unei străvechi zeități zoomorfe, cu origini pierdute în timpuri preistorice poate, în satele din Țara Hațegului încă se mai păstrează în amintire *Ziua Ursului*, iarna, în 2 februarie, numită și *Martinii de iarnă*, sărbătoare preluată și de cultul creștin cu numele Stretenie (Întâlnire) sau Întâmpinarea Domnului, zi importantă, deoarece era și târg mare de țară la Hațeg, precum și în altă zi, vara, la 1-2 august, *Martinii de vară*.

Din bătrâni se spune că în 2 februarie ursul iese din bârlog și dacă afară este timp frumos și senin, el își vede umbra pe zăpadă și se sperie de ea, fapt ce-l determină să intre înapoi, ceea ce înseamnă că iarna și frigul vor mai dura încă șase săptămâni. Dacă este frig și ceață și nu își vede umbra, ursul nu mai intră în bârlog, ci merge la riu să bea apă și pornește prin pădure, semn că iarna nu va mai dura mult și va veni primăvara curând.

În zilele de 1-2 august începe perioada numită *Împerecherea urșilor*, când în satele de lângă munte se puneau daruri pentru urși: un picior de vițel sau de oaie, oase, faguri cu miere, pentru ca ursul să nu atace animalele sau stupii. În acest timp se zice că ursul își bagă coada în apă, care îngheață și apele se răcesc, iar la suprafața lor apar niște fluturi sau libelule albastre, care pot răspândi boli, după cum spune interlocutorul Boantă Aurel din Păclișa. Astfel, oamenii încetează să se mai scalde în riu, având în vedere că se aprobe toamna.

Sursele informațiilor:

Inf. Taurescu Ioan, 75 de ani în 1980, Brazi, Hațeg

Inf. Boantă Aurel, 78 de ani în 2016, 8 clase, Păclișa

Inf. Moș Iustin, Nucșoara, 1986

Inf. Ardelean Iosif-Căciulă, 49 de ani, 1976, Silvașu de Jos

Respect Inf. Vârvescu Drăgălin, Păclișa, 2016

Inf. Ștefoni Siminic, Păclișa, 2016

Culeg. Raul Constantinescu, Silvașu de Jos, Silvașu de Sus, Tuștea, Brazi, Rîu de Mori, Clopota, Hațeg, Păclișa etc.; 1968-2016

Iată cum prezintă Ziua Ursului localnicul Moș Justin din Nucșoara:

„Mai sunt încă unele zile pe care le țineau oamenii, de nu lucrau atunci la câmp și în gospodărie, ca Ziua Ursului, Lupul Șchiop, la 1 - 2 august, pe care le țineau, căci le era frică să nu le mănânce ursul sau lupii animalele. Dacă murea un animal, oamenii dădeau ursului și lupilor părți din el, punându-le prin anumite locuri prin pădure, pe unde treceau urșii sau lupii, pentru ca fiarele să nu le atace animalele. Aceste ofrande erau numite *Ale ursului*, *Ale lui Moș Martin*, *Ale Moșului*.”

Inf. Moș Iustin, 63 de ani în 1987, Nucșoara, 7 clase și Școala sanitară veterinară Sibiu

2. Ziua ciumei; Ciumița; 10 februarie (Haralamul ciumei)

Pentru ca să apere comunitatea satelor hațegane de înspăimântătoarea molimă din trecut, ciuma, care lua cu miile viețile în evul mediu, mai ales Ciuma neagră sau bubonică, dar și alte boli ca bubatul (vărsatul sau variola) etc., se obișnuia să se facă într-o noapte cămașa ciumei și să se pună ca pavăză împotriva cumplitei boli secerătoare de vieți, de *Ziua Ciumiței*, care se ținea la 10 februarie (făurar), de Sfântul Haralamb, numit și *Haralamul ciumei*.

În cadrul comunei Lunca Cernii de Jos există un sat, aproape depopulat în prezent, care are și azi curiosul nume de Ciumița.

Bătrânul sfântos rapsod popular Taurescu Ioan, născut în 1905 în Bărăștii Hațegului, căsătorit la Rîu de Mori, apoi stabilit în Hațeg, cunoscător al datinilor străvechi și al eposului popular, vestit vornic la nunțile din Țara Hațegului peste cincizeci de ani, cu care am despiciat firul în patru ani buni, precum și înțeleapta bătrână interlocutoare știutoare a obiceiurilor cufundate în negura timpului, Bilțog Sânziana de 77 de ani din Brazi (Gureni), își aminteau multe despre acest uitat obicei azi.

Ca să nu intre ciuma neagră în sat, demult tare, se trăgea o brazdă în formă de cerc în jurul satului, se punea pe niște crengi în formă de cruce *Cămeșa Ciunii* și niște oase și resturi de pită veche la marginea satului, uneori pe o sperietoare umplută cu paie, cu o sabie lată, între hotare, și se credea că duhul ciumei se oprea atras de darurile de mâncare oferite, nu trecea de cercul brazdei de plug, se înveșmânta în cămașa ciumei și se ducea apoi în altă parte. După ce se rugau, cele nouă femei bătrâne, văduve sau iertate, începeau într-o marți seara și torceau lâna la o singură șezătoare, o depănau, o nevedeau, o țeseau și croiau cămeșa nouă femeii anumite și lucrau toată noaptea la ea, până o terminau. Dimineța, înainte de revărsatul zorilor, după ce înconjurau satul și se rugau și apoi descântau, o puneau la locul cuvenit împreună cu darul de mâncare, unde se credea că va apăra satul de ciună și de alte boli grele.

Se spune că Sfântul Haralamb, patronul zilei de 10 februarie, apără de ciună și de alte boli, ținându-le de păr, dar mai scăpând uneori câte una prin lume.

Sursele informațiilor:

Inf. Taurescu Ioan, 75 de ani în 1980, Brazi

Inf. Bilțog Sânziana, 77 de ani în 1980, Brazi (Gureni)

Culeg. Raul Constantinescu, Brazi, 1980

Când puneau *Cămașa Ciumei* cele nouă femei se rugau și apoi descântau:

Respect pentru oameni și cărți

Ciumă negroaște,	Și de-aici îi pleca
Ciumă muroaște,	Și de vlastă îi seca!
Ciumă buboasă,	Du-te-n hârtoape,
Ciumă buhoasă,	Acolo să te-ngroape
Ia-ți cămeșa tea,	Muroșii
Și de-aici îi pleca!	Cu strigoșii!
În grabă să mâneci	Cu mătura te-oi mătura,
Și du-te-n râpi adânci!	Cu secera te-oi tăia,
Ac'lo să-ți fie vâleatul,	Cu ai te-oi freca,
Să nu mai spurci satul!	Cu pelin te-oi afuma
Fugi, negroașo,-n pârlogi pustii,	Și tu îi seca,
Pe-aici să nu mai vii!	Pe-aici nu-i mai umbra!
Ia-ți, Ciumă, cămêșa	

Inf. Bilțog Sânziana, 77 de ani în 1980, Brazi (Gureni)

Dacă vreun copil mic vedea cămașa ciumei și întreba de-i mama sa, i se răspundea astfel:

— Îi mămița oare?	— Nu-i mămița! Îi Ciumița!
— Fugi, copile, fugi din cale!	Îi Ciumița cu Mortița!
— Uite-o pe mămița!	

Inf. Taurescu Ioan, 75 de ani în 1980, Hațeg
Culeg. Raul Constantinescu, Hațeg, 1980

Iată și un fragment dintr-un descântec mai amplu din Clopotiva spus de nana Simonesc Sânziana de 72 de ani, în care se fac referiri la înfricoșătoarea ciuma neagră, bubonică, cu bube mari negre în pe tot corpul, expresiv numită metaforic

„Scroafă neagră gata de-a fâta”:

Scroafă neagră gata de-a fâta,	Bubă cu gălci,
Nu ți-i rușine a crepa?	Bubă cu motânci,
Că asta-i bubă umflăcioasă,	Bubă mohorâtă,
Bubă gâmfăcioasă,	Bubă-nfiorată,
Bubă albă,	Buba bubelor,
Bubă neagră,	Ciuma ciumelor,
Bubă vajnică,	Când ți-oi prinde a descânta,
Bubă iute,	Prinde de-acolo a-ți pleca
Bubă pietroasă,	Din rădăcini a seca!
Bubă mânioasă,	

Inf. Simonesc Sânziana, 72 de ani în 2000, Clopotiva

3. Dragobetele

Respect pentru oameni și cărți

Dragobetele, numit și *Năvalnicul*, celebrat la 24 februarie ca sărbătoare a iubirii la români, fiul babei Dochia, este închipuit ca un tânăr înalt, frumos și iubăreț, care asemeni *Zburătorului*, trezea fiorii dragostei la tinerele fete pe care le săruta.

Într-un mod personal, poate după vechiul calendar, afirma silvășanul Ardelean Iosif-Căciulă:

„Se spune din bătrâni că la Dragobete, dată cunoscută și cu numele *Cap de primăvară*, iese ursul din bârlog și, dacă își vede umbra, se sperie de ea și intră iar înapoi, semn că va mai fi iarnă încă patruzeci de zile. De asemenea se mai spunea că Dragobetele sărută fetele și cele care se sărutau atunci se măritau în acel an.”

Inf. Ardelean Iosif-Căciulă, 49 de ani în 1976, Silvașu de Jos

Culeg. Raul Constantinescu, Silvașu de Jos, 1976

4. Mărțișorul

La 1 Martie copiii, fetele și femeile primesc în dar mărțișoare de la băieți, de la soți sau părinți, ca semn al venirii primăverii. Ele se purtau la piept ori la mână, până se făcea cald, iar apoi se agățau într-un pom sau tufă de trandafir. Mărțișoarele le făceau fiecare în casă din fire albe și roșii răsucite, făcute balț, la care se lega un ban de argint, ca să fie curați ca argintul și să-i iubească soarele pe cei care purtau mărțișorul. Cele două fire de lână, alb și roșu, împletite, se zice de baba Dochia când mergea cu oile la munte, simbolizează lupta dintre frigul iernii și căldura soarelui, dintre bine și rău, manifestate în luna martie, când vremea e schimbătoare la început de primăvară.

Inf. Bîlțog Sânziana, 82 de ani în 1987, Brazi

Culeg. Raul Constantinescu, Brazi, 1987

5. Babele

Zilele Babelor se țin între 1 Martie până în 9 martie. Se spune că baba Dochia a plecat cu oile la munte îmbrăcată cu nouă cojoace. Fiind vreme bună, ea s-a încălzit și a aruncat pe rând toate cojoacele. Când a ajuns în vârful muntelui, nu mai avea nici un cojoc pe ea. Dar vremea bună s-a schimbat și a venit un frig mare, cu ninsoare, lapoviță și apoi un ger strașnic, care au înghețat-o pe Baba Dochia, încât ea și oile sale s-au prefăcut în stană de piatră pe loc. Sătenii își aleg o zi din cele nouă zile, despre care spun că este *Baba lor* și cum va fi timpul în acea zi, așa le va fi tot anul, mai senin și prielnic sau mai mohorât ca și ziua Babei alese.

La Clopotiva, spunea profesorul de biologie, apicultor pasionat, Ungur Ioan, „la începutul lui martie se deschide urdinișul la stupi ca să poată ieși albinele.”

Sursa informațiilor:

Inf. Bogdan Iustin, Peșteana, 1986

Inf. prof. Ungur Ioan, Clopotiva, 1987

6. Sămbăta pomenirii morților (Moșii de iarnă)

Respect pentru oameni și cărți

Sămbăta morților se respectă în ziua de sămbătă de dinaintea Postului Mare. În această zi se dă de pomană săracilor pentru pomenirea morților, haine, bani, mâncare, pentru ca sufletele celor plecați la cele veșnice să o ducă mai bine pe lumea cealaltă și să nu le fie foame”

Varianta din Ștei:

„*Moșii de iarnă* se țin cu două săptămâni înainte de începerea Postului Paștelui. Atunci copiii duc apă la vecini de la care primesc de pomană: gogoși, mere, nuci, ouă fierte, bani în amintirea și cinstirea morților.”

Inf. Bogdan Iustin, Peșteana, născut în satul Ștei

7. Focul în pruni - Sărirea focului; Alungarea purcilor.

„Acest obicei, *Focul în pruni*, se practică în prima zi de luni după Sămbăta morților. Se adună gunoaiele de prin grădini și se face focul unde sunt mai mulți pruni, pentru ca prunii să aibă rod bogat. Peste acest foc trebuie să sară fiecare om din familie și să strige: „Sari, purice, de la mine la vecinul! Sari, purice, sari!”

Inf. Toderesc Oprița, 78 de ani în 1985, Valea Dâljii
Culeg. Dumulesc Gruia, cl a X-a, Brazi, 1985/1986

8. Caii lui Sântoader

În apropiere de echinocțiul de primăvară, după cum ne informează baba Toma Iozefina de 82 de ani în anul 1985, din satul Ohaba-Sibișel, comuna Rîu de Mori, județul Hunedoara, „la 18 martie *Caii lui Sântoader* coboară de la munte și după o săptămână, numită *Săptămâna Cailor*, în data de 25 martie urcă din nou la munte”. Astfel, se poate observa că înaintea prezentului mod de aranjare și succesiune a lunilor anului, mai demult, începea Anul Nou pe data de 1 martie, odată cu venirea primăverii și reluarea unui nou ciclu vital. În satele românești din Țara Hațegului, prin Caii lui Sântoader, încă se mai păstrează urme ale acestui străvechi mit și cult animalier, care amintește de Caii de la carul zeului Soarelui, Helios, sau de Centauri despre care se știe din vechile mituri eline (lupta Centaurilor cu lapiții) că răpeau și violau fete și femei, pe care apoi le ucideau. Obiceiul persistă încă prin faptul că se păzeau și prin unele sate se mai țin și azi *zilele Cailor lui Sântoader*. Aceștia apăreau în număr de șase, opt sau doisprezece, imaginați ca feciori frumoși care vin pe la șezători, la joc cu fetele. Se poate apropia această sărbătoare bizară, purtătoare de străvechi semnificații mitice, și de cultul *Cavalerului trac danubian*, basoreliefuri reprezentându-l pe acesta fiind atestate în Câmpia Dunării, în Dobrogea și în sudul Ardealului. Semn al străvechiului cult al calului îl constituie și arborarea la poarta caselor în satele românești a unei tidve de cal înfipțat într-un par înalt, care avea menirea apotropaică să apere gospodăria de duhuri și forțe rele și de a îndepărta calamitățile naturale și molimele.

a. *Iarba vântului - Răchitova:*

Vinerea în prima zi de Sântoader, după cum spune nana Sandu Nesia din Răchitova, se culegea și *iarba vântului*, considerată de bătrânii din sat, ca făcătoare de minuni, pentru că atunci când

oamenii erau bolnavi, se afumau cu ea și se făceau bine. Astfel, luau un vătrai pe care puneau jar și apoi presărau „iarbă vântului” și se afumau ca să le treacă durerile. Se afumau mai ales copiii care se speriau de Muma Pădurii. Se afumau sub uger vacile cărora li s-a luat mana laptelui. De asemenea, se crede că iarba vântului apăra satul de boli grele și molime periculoase ca vărsatul negru de vânt, ciurma, holera etc. Fiind considerată o iarbă deosebit de prețioasă, cu mari puteri magice, era păstrată cu mare grijă peste ani, în lada de zestre, pentru a ocroti casa și familia de rele.

Inf. Sandu Nesia, 4 clase, 85 de ani în 2016, Răchitova.

Caii lui Sântoader: Variante

b. Varianta din Coroiești

Iată cum prezintă datina mitică a Cailor lui Sântoader o țărancă interlocutoare din satul Coroiești:

1. „În vremuri de demult, la o șezătoare cu multe fete, s-a pornit jocul și au venit și feciorii să le ia la joc. Acolo erau două surori și una a văzut la acei feciori, băgate pe tureacul cizmei, cozile de cai. Ea a început să strige:

Suce-te, soră, și te-nvârtește,
Hai acasă bărbătește,
Că pe cizma tureacului
E băgată coada calului!

Au reușit ele să-i păcălească pe *feciorii-cai*, spunându-le că se duc să bea apă și apoi se întorc. Feciorii-cai, ca să fie siguri că se întorc, le-au legat de picioare cu o sfoară. Ele au prins o capră și au legat sfoara de picioarele caprei, pentru a scăpa. Atunci ele au fugit acasă și feciorii-cai au plecat după ele acasă, pentru a le răpi și a le juca până vor muri. Fetele stăteau cu bunica lor închise în casa zăvorâtă. Bunica le-a spus că trebuia să întoarcă toate vasele și farfuriile din casă cu fața în jos. Fetele au întors toate vasele cu gura în jos, în afară de un ciob, care a rămas neobservat. Când au ajuns la casa fetelor, feciorii-cai care erau năzdrăvani și știau și vedeau totul, au zis ciobului să deschidă ușa, deoarece acesta nu era întors. Atunci baba a spus repede pietrei de cute să spargă ciobul. Cutea a sărit repede pe ciob și l-a spart. Astfel cele două fete surori au scăpat cu viață din mâna și puterea Cailor lui Sântoader prefăcuți în feciori, care au plecat supărați, amenințându-le că le vor prinde altă dată și că nu vor scăpa.”

Inf. Coroiescu Dora, n. 1940, Sălașul de Jos, 63 de ani în 2003.

Varianta din satul Nucșoara:

2. „În prima săptămână a Postului Mare, femeile din Nucșoara nu mergeau la șezători și nu torceau, de frică să nu vină Caii lui Sântoader. Ele credeau că Diavolul ia chip de cal și umblă noaptea prin sat.

Se vorbea în sat că demult fetele au fost la o Șezătoare la casa unui fierar și pe noapte au venit Caii lui Sântoader și s-au prefăcut în feciori frumoși. Ei au venit și la joc și le-au dansat până la orele trei noaptea. O babă mai pricepută a privit printr-un inel de la cununie și a văzut că feciorul cel mai frumos care le juca avea coadă de cal pe care o ascunsese prin nădragi. Atunci, ca să înțeleagă fetele, baba a început a striga:

Dă-i, soață, dă-i,
 Cât pe fus, cât peste fus,ârți
 Cât pe țeapa furcii-n sus,
 Căci pe nădragul dragului
 Văzui coada calului!

„Atunci au venit alți cai care intrau pe hornul casei, iar fierarul ardea cleștele în foc și îi apuca pe cai cu cleștele înroșit, până aceștia s-au retras și între timp s-a făcut ziuă și fetele au scăpat.”

Inf. Moș Iustin, 63 de ani în 1987, Nucșoara

3. Variante din satul Valea Dâljii:

a. „În săptămâna Cailor lui Sântoader, prima din postul mare, femeile și fetele nu trebuiau să care sau să lucreze ceva în casă ori în gospodărie, fiindcă atunci coborau Caii în sat, sub forma unor oameni cu cozi de cal, care vin să le pedepsească pe cele care nu respectau datina și apoi dispar.

Se spune că o fată a țesut în seara de Sântoader. Pe la miezul nopții se auziră tropote de cai în curtea fetei. Fata, sfătuită de bunică-sa, a încuiat ușa casei cu zăvorul și a întors toate vasele din casă cu gura la vale, să nu poată intra feciorii-cai. Doar un ciob rămăsese cu o piatră de cute în el, cu gura în sus. Caii au strigat de afară:

— Sări, oală, și deschide ușa!

Oala a răspuns:

— Nu pot!

— Sări, blidule, și deschide ușa!

— Nu pot, le-a zis blidul.

Și Caii au strigat așa la toate vasele, care le-au răspuns că nu pot deschide ușa.

Când au ajuns la ciob, i-au strigat:

— Ciobule, deschide ușa!

Ciobul a sărit la zarul ușii, dar bătrâna a strigat:

— Cute, sparge ciobul!

Și cutea l-a spart și caii nu au putut intra în casă. Atunci ei i-au spus fetei:

— Acuma ai scăpat, dar când ți-a fi lumea mai dragă, venim și te furăm!

Se spune că odată acea fată jucase în horă la nedeie în sat. Deodată un nor negru s-a așezat peste oameni și fură fata care cerea strigând ajutor, dar nimeni nu o mai putuse scăpa.”

Inf. Mălăeștean Roza, Valea Dâljii, 77 ani în 1985;

Culeg. Dumulesc Gruia, cl a X-a, Brazi

Alte variante din Valea Dâljii:

b. „Au venit odată Caii lui Sântoader la o șezătoare și două fete chioteau:

Uite pă cizma nădragului,

Să vezi coada calului!

După aceasta, le-au luat la joc pe cele două fete. Una dintre ele a ieșit afară. Atunci Caii, repede ieșind afară, au legat-o cu funia de brânci de casă, ca să nu fugă, dar ea s-a dezlegat, a legat funia de un țap și a fugit, scăpând astfel de furia Cailor.

Pe altă față au prins-o Caii lui Sântoader, au jucat-o toată noaptea, i-au smuls părul capului, au chinuit-o, au legat-o și au spânzurat-o.”

c. „Crișan Eva a fost în șezătoare și când a ieșit afară din casă, au venit Caii lui Sântoader, au prins-o și au trântit-o afară pe o grămadă de gunoi, dar ea și-a pus mâinile în formă de cruce și a scăpat.”

d. „În altă seară, în clacă la furcă la Ion Andrii, au venit Caii lui Sântoader și s-au luat după femei când au ieșit să plece acasă. Femeile, de frică, au intrat într-un șopron al caprelor, căci în alt chip n-au putut scăpa de ei.”

e. „Crișan Iosiv a fost la oi noaptea. Dimineața când s-a sculat, a auzit un glas de femeie care îl striga:

— Iosive! Iosive! Du-te acasă, căci s-a întâmplat un rău mare.

El a ascultat și a plecat spre casă plângând, iar oile le-a lăsat singure. Dar când a ajuns acasă, a aflat că nu se întâmplase nimic rău. Vocea femeii care îl strigase era din cârdul Cailor lui Sântoader care urcau la munte.”

f. „Crișan Fironda o țesut marți seara la război numai până la ora nouă. A stins lumina și s-a culcat. Încă nu adormise și în casă se făcuse o lumină mare în fața războiului, iar ițele de la război se mișcau și se schimbau ca și cum ar fi fost ea la război. S-a sculat și ea și bărbatul ei să vadă ce este, dar nu era altceva nimic, decât lumina. Au aprins becul, dar lumina aceea dispăruse.”

Inf. Toderesc Constantin, 84 de ani în 1985, Valea Dâljii
Culeg. Iubaș Angeluț, cl. a X-a, Brazi, 1985

g. „Erau în șezătoare mai multe femei și au fost și două fete la acea șezătoare. Au venit Caii lui Sântoader ca niște feciori frumoși și le-au luat la joc. Una a vrut să fugă și au legat-o cu funia, ca să nu scape, dar ea a legat funia de o grindă și a reușit să fugă și nu au mai prins-o. Pe cealaltă față au jucat-o mult și au început să chiote:

Ia ui pe cizma nădragului,
Să vezi coada calului!

Apoi au scos-o afară, au omorât-o, au rupt-o în bucăți și a înșirat-o pe gardurile oamenilor ca să-i sperie să nu mai lucre în serile de marți.”

Inf. Mălăeștean Roza, 77 de ani în 1987, Valea Dâljii
Culeg. Codrean Mircea, cl. a X-a, Brazi, 1987

h. „Se zice că odată era chiar seara când trebuiau să coboare Caii lui Sântoader de la munte. În acest timp un om a plecat din Valea Dâljii la drum la Ohaba-Sibișel, pe noapte. În timp ce mergea, el aude un glas:

— Unde te duci, omule?

El a răspuns repede:

— Mă duc să fac brăduleți pentru Caii lui Sântoader!

Ei, atunci, s-au apucat la joc și i-au spus:

— Ai avut mare noroc, omule, că ai știut cum să vorbești, că de nu știai, pe aici îți rămâneau oasele.

Omul a mers mai departe și pe drum se întâlnește cu un alt om pe la Bălțata. Îl întâlnește pe Boabă, care îi spune ca să aibă grijă că se poate întâlni cu Caii lui Sântoader. Venind omul pe drum, odată aude niște tropăituri ca și când merg cai pe drum, dar nu vede nimic. El aude însă un glas care îl întreabă:

— Unde mergi, bătrâne?

El i-a răspuns iute:

— Să fac brăduleți pentru Caii lui Sântoader!

Atunci Caii îi zic:

— Acum șterge-o, că avem treabă, că de nu, pe aici ți-or rămâne oasele și numele!

Și omul s-a grăbit și a mers cât mai repede pe drumul lui, speriat, să nu-l ajungă din urmă.”

Inf. Mălăeștean Roza, 77 de ani în 1987, Valea Dâljii

Culeg. Codreanu Mircea, cl a X-a, Brazi

i. Strigătura Cailor lui Sântoader în timpul horei:

„Joacă, fată, joacă, joacă

Și te uită de vezi, dragă,

Pe ghiozărana dragului

Să vezi coada calului!”

Inf.: Bernat Leon, sat Unciuc, 75 ani în 1985

4. Varianta din Paroș:

„A fost odată un om și s-o dus în săptămâna Cailor lui Sântoader la moară în alt sat și nu i-o măcinat în grabă, numai pe la asfințitul soarelui. La întoarcere acasă, pe drum s-o întâlnit cu Caii lui Sântoader și, de frică, a aruncat sacul într-o tufă de la marginea drumului. Caii l-au scos, l-au călcat cu picioarele și l-au amestecat cu pământ în vatră. Apoi l-au ajuns pe om și i-au spus că și pe el l-ar fi călcat în picioare și l-ar fi făcut la fel una cu pământul, dacă n-ar fi avut o armă la el.

Se mai zice că erau băieți frumoși care veneau seara la joc la șezători și furau fetele care nu păzeau zilele Cailor lui Sântoader, pentru a le chinui și pedepsi.”

Culeg. Mara Paul, Paroș, cl a X-a, l. Hațeg

Culeg: prof. Ilioni Manuela, L. Hațeg

5. Varianta din satul Ștei, comuna Densuș:

„Zilele când se păzesc fetele și femeile de Caii lui Sântoader, care le pot pedepsi și chiar ucide, dacă lucrează, încep în prima zi de marți din Postul Mare, adică Postul Paștelui. Atunci trei zile de marți la rând nu se lucrează, fiind pericol mare, deoarece vin Caii lui Sântoader pentru a pedepsi pe cine lucrează.

Se spune că odată s-au adunat fetele într-o marți la șezătoare. La ora 12 noaptea, au venit în casă niște feciori frumoși care au început să joace cu fetele și să se veselească. O fată a observat după un

timp, o coadă de cal băgată pe cizma unuia dintre ei. Atunci, a făcut ce a făcut și a fugit acasă la ea și i-a spus mamei sale de cele întâmplate. Mamă-sa, aflând acestea, a întors toate oalele cu gura în jos, a încuiat ușa și apoi au așteptat. Peste un timp au auzit pe cineva care încerca să deschidă ușa. O oală de lut rămăsese neîntoarsă cu gura în jos. Cel de afară a zis către oală să-i deschidă și oala a sărit să deschidă ușa. Atunci mama fetei a zis gresiei de pe grinda casei:

— Sări, cute (gresie), și sparge oala!

Imediat cutea a sărit și a spart oala, iar ușa a rămas încuiată. Astfel, Caii lui Sântoader nu au putut intra la fată și nu i-au putut face nici un rău, că pe celelalte le-au omorât pe toate.”

Inf. Bogdan Iustin n. 1945, Ștei, 43 de ani în 1986

9. Popâlnicul

1. Variante: Silvașu de jos, Nucșoara etc.

Conform dicționarului explicativ, *popâlnicul* este o mică plantă erbacee cu tulpina scurtă, cu două frunze mari în formă de rinichi, având o floare de culoare roșu-închis în vârful tulpinii și rizom tâtârător, folosită în medicina populară pentru prepararea unui ceai expectorant, precum și pentru puterile sale magice de regenerare a forțelor vitale la început de primăvară.

În săptămâna Cailor lui Sântoader, fetele și femeile aveau mare grijă și se păzeau să nu lucreze pentru a nu atrage supărarea acestora și pentru a nu le cădea părul păscut de ei. Vinerea, fetele și flăcăii din Silvaș, Nucșoara, Paroș etc., mergeau devreme în zori prin împrejurimi până în faptul zilei, până a nu porni Caii lui Sântoader la păscut, ferindu-se să nu vadă nici pisică ori vită, ca să culeagă „*popelnice*” (*popâlnic*), pentru a-și spăla fetele capul cu apă încălzită din zăpadă topită în care puneau frunzele de popâlnic. Înainte de a lua frunzele, fetele puneau la rădăcină *pâine* (*brăduț*) și *sare*, pentru a îmbuna planta și ca să nu-și piardă puterile magice. Actul spălării rituale era menit creșterii bogate a părului frumos și sănătos tot anul. Fetele rosteau următorul descântec al miraculoasei plante, popâlnicul:

1. Varianta din Silvașu de Jos:

„Popelnice, popelnice,
Popelnice, măi voinice,
Eu îți dau pita și sare,
Tu să-mi crești chicuța mare!

Eu îți dau pita de grâu,
Tu să-mi faci chica la brâu!
Să crească părul fetelor
Cum e coada iepelor!”

Inf. VasIU Dora, Silvașu de Jos, 1968
Culeg. Raul Constantinescu, Silvaș, 1968

2. Varianta din Boșorod:

„În seara sâmbetei de Sântoader, la Boșorod, se adună fetele de măritat la o anumită casă încăpătoare, să fiarbă boabe de cucuruz și să coacă brăduții. În același timp cântă, de rup inima feciorilor, care rămân, după datină, la o altă casă, lângă focul din curte. Cântă și feciorii cântecele lor, dar parcă nu sunt așa cu foc cum sunt cele ale fetelor.

După ce brăduții sunt copti și cucuruzul fiert e golit în ulcele de pământ, pentru fiecare fată, una strigă cât poate: